

szervének, Magyarország csatlakozását pedig új gyarmatosításnak.

A vallásgyakorlás intenzitásával az egyetértők aránya növekszik. Ők az egyházon belül is jobban bíznak egy erőskezdű vezetében, mint a világi hívek szakértelmében. A vallásukat gyakorló magyar református és katolikus hívek jelentős többsége többé-kevésbé ebbe a csoportba tartozik.

A fent említett püspökök kijelentései és a kutatási adatok alapján összefoglalhatjuk a keresztények ezen, egyébként bibliai gyökerű típusának főbb jellemzőit. Hajlamosak arra, hogy az új társadalmi kihívásokat a kereszténység elleni tudatos és rosszindulatú támadásként értelmezzék. Mindenkit az egyház ellenségének tekintenek, aki a keresztény egyházak társadalomformáló szerepét kétségbe vonja vagy relativizálja. Így kerülnek közös platformra a fasiszták és kommunisták, a liberálisok és a „pénzvilág urai”, akik gazdasági és médiahatalmukkal gyarmatosítani akarnak bennünket, és akik ráadásul javarészt még zsidók is.

Mivel a nyílt antiszemitizmus a II. vatikáni zsinat és különösen II. János Pál pápasága óta már nem szalonképes, ez utóbbit inkább csak maguk között hangoztatják. A „kozmpolitikával” nem lehetséges érdemi párbeszéd, ellenük védekezni kell.

A kultúrkeresztények „csak a jóra” emlékeznek, miszerint az elmúlt évszázadok során a kereszténység nemzetfenntartó feladatot vállalt magára, ha mégsem, az a külső politikai hatalmaknak köszönhető, akik galád módon „felhasználtak bennünket”. Ezért különös tisztelettel ápolják azokat a hagyományokat, amelyek a nemzet történelmének számukra „dicsőséges” szakaszait idézik, és kerülnek a kérdéseket, amelyek esetleges saját mulasztásaikkal szembesítenék őket. A katolikusoknál az államegyházi minták, a reformátusoknál a nemzeti függetlenség eszméje élnek tovább.

Mindkét egyház híveinek többsége számára egy verbálisan keresztény és a nemzeti függetlenséget fennhangoztató politikai hatalom olyan ideológiai alapot teremt, amellyel messzemenően, akár saját gazdasági érdekeik ellenére is azonosulni tudnak. Akkor is kitartanak az ilyen kormány mellett, ha az netán az egyházi támogatások megkurtítására kényszerülne. Sőt szent könyvüket is az e világi ideológia szerint magyarázzák, és nem a Biblia tanítása lesz az, amelynek fényénél az e világi folyamatokat értelmezik.

A külső „ellenségnél” is veszélyesebbnek tartják a belső ellenzéket, mert ez saját eredeti tanításukkal szembesíthetné őket, a saját ideológia fogságában azonban ezt nem ismerik föl, hanem az egyház ellenségeinek tekintik őket.

A megvetett kommunistákkal, liberálisokkal vagy a „pénzvilág uraival” is itt-ott egyezkedni kényszerülnek, de az egyházon belüli „másként gondolkodókkal” nem kommunikálnak. Jobb esetben negligálják, gyakran azonban megpróbálják lejáratni és ha lehet, egzisztenciálisan ellehetetleníteni őket.

A kultúrkeresztények elsősorban a műveltebb emberek közül kerülnek ki, akik bizonyos történelmi és kulturális ismeretekkel rendelkeznek, amely alapján meg-

teremtik ideológiájukat. Amennyire ez lehetővé teszi, szimpatizálnak az erőskezdű vezetéssel és hívei az autoriter rendszereknek úgy egyházon belül, mint kívül.

Egyik legnagyobb szervezetük például egy időben közösen kampányolt a Jobbikkal. Útjaik később szétváltak ugyan, de kevésbé a párt antiszemita vagy hungarista megnyilvánulásai, mint a pogány vallási elemek fokozódó betüremkedése miatt. Ezt már nem viselte el az ideológia.

Mindez persze semmit sem mond a kultúrkeresztények hitéről vagy szociális elkötelezettségéről, sőt még azt sem zárja ki, hogy bizonyos kérdésekben – mint például a globális pénzügyi rendszer hiányosságai – valós problémákat feszegetsenek.

A gondot az jelenti, hogy Magyarországon, de több kelet-európai országban is, a többségi kereszténység bennragadt egy – nevezzük így – középkori ön- és történelemértelmezésben. Ez a szemlélet a XX. század közepéig messzemenően jellemző volt a nagy keresztény világegyházakra, különösen is a katolikusra, amelytől csak a II. vatikáni zsinaton próbáltak meg búcsút venni, és a keresztény identitást ismét bibliai alapokra állítani.

Zsinati tanácsadóként az akkori reformteológus Joseph Ratzinger, a jelenlegi pápa egyike volt azoknak, akik rámutattak a „torzító hagyományok” továbbélésének veszélyeire. A zsinati törekvések azonban Kelet-Európában a kommunista elnyomás miatt nem fejthették ki hatásukat, a rendszerváltozás idejére pedig a világegyházban is alábbhagytak.

A történelem pora így feltehetőleg még jó ideig belepi majd a magyarországi katolikus és református egyházat.

URBÁN JÓZSEF

„KULTÚRKERESZTÉNYEK” ÉS VALÓDI HÍVŐK?

Wildmann János népszabadságbeli cikke nem volt teljesen váratlan azok után a püspöki nyilatkozatok után, amelyek napi politikai történésekhez szóltak hozzá. Ha tartalmukban nem voltak is meglepők az egyházi vezetők írásai, határozottságuk és mennyiségük mindenképpen szokatlan volt. De vajon valóban kiérdemelték a „kultúrkeresztények” címkét?

I.

Wildmann János írásának (ld. itt) apropóját az adta, hogy a közelmúltban több püspök is nyilatkozott, és védelmébe vette a kormányt nemzetközi bírálatokkal szemben. A Népszabadságban megjelent elemzés arra a megállapításra jut, hogy a katolikus és a református egyházat még jó ideig egyfajta középkori ön- és történelemértelmezés fogja jellemezni, nem lesznek képesek megújulásra, nem lesznek képesek „a keresztény identitást ismét bibliai alapokra állítani”.

Olvasatomban Wildmann írásának az az alapvető célja, hogy felhívja a figyelmet erre a fogyatékosra. Azt szeretné, hogy a magyarországi keresztény közösségek identitása és hite bibliai alapokon álljon, más szóval megújuljon, és ne ragadjon bele olyan szemléleti vagy megnyil-

vánulási formákba, amelyek az eredetihez visszatérést jelentő megújulást akadályoznak.

Engem alapvetően a „kulturkeresztény” címke gondolkodtatott el. Az így megjelöltek szerzőnk szerint egy sajátos típust alkotnak. S hogy e típus miféle jellemzőkkel rendelkezik, arról olvashatunk ezt-azt a cikkben. Megpróbálnék Wildmann írásának alapvető mondanivalójától legalább egy időre elszakadva csak a „kulturkeresztény” címkére reflektálni, s a gondolatmenet végén térnék vissza ismét a népszabadságbeli írás előbb összefoglalt fő mondandójához.

II.

Tavaly nyáron egy római konferencián hallottam egy érdekes gondolatot a jelenlegi ferences generális-tól, José Rodríguez Carballótól. Arról beszélt a ferencesek legfőbb előljárója, hogy az ő nemzedéke annak idején inkább vallási spiritualitásban nevelkedett, nem pedig a hit spiritualitásában. Világos volt, hogy ez utóbbira vágyik, és feladatnak tartja, hogy hívő, a hiten alapuló, a hitet kifejező spiritualitást alakítsunk ki mi, szerzetesek, mi, keresztények. Mit is jelenthet ez? Mit jelent vallás és hit efféle szembeállítása?

1.

Felidéződik bennem egy rádióinterjú valamikor a nyolcvanas évek elejéről. Ebben a rádióműsorban Gazda István tudománytörténész idézte Németh Lászlótól: a hit a vallásos érzés szőburka. Bennem fordított kép él vallás és hit viszonyáról, és úgy vélem, a ferences generálisban is. Én inkább úgy látom, hogy a hit szüli a vallást – legalábbis a bibliai vallásokban esetében. A vallási jelenségek – ima, istentisztelet, közösség, szervezet és így tovább – a hit kifejeződései és megnyilvánulásai, nem pedig ezekből párolható le a hit mint szókészlet. A hit megélése vallást, formákat teremt, vagyis kultúrát. Nem vallás- vagy kultúrateremtő szándékból, hanem önkéntelenül; azáltal, hogy megnyilvánul.

Az aztán roppant izgalmas helyzetet teremt, hogy miközben ez a hit nincs meg a kifejeződései nélkül, mégsem maradéktalanul azonos velük. Olyan feszültség áll így elő, amelynek nyomait az újszövetségi szentírás szövegeiben is felfedezhetjük. A Jakablevélnek ismerős mondatára utalok: „Mutasd meg nekem hitedet tettek nélkül, és én megmutatom neked a tettekből a hitemet” (Jak 2,18).

Az eddigiek alapján szívesen állítanám azt, hogy a „kulturkeresztény” kifejezés valójában tautológia. Mi más lehetne a keresztény hit kifejeződése, mint kultúra, mégpedig keresztény kultúra, vagyis erre a sajátos spiritualitásra jellemző „értelmi háló”? Ez az a háló, ez az a közeg, amelyet megteremt maga körül a hívő emberek közössége – vagy pontosabb talán személytelenül így mondani: amely kialakul körülöttük, és amelynek ők is részeivé válnak. Továbbra is aktív részeivé: vagyis ezt a közeget továbbra is alakítják, viszonyulnak hozzá. Ki így, ki úgy. Van, aki annyira örömet találja a közeg kialakult belső gazdagságában, hogy főképpen

megőrizni akarja. Van, akit inkább az hajt, hogy újabb kifejezési formákat találjon, és ehhez bátorságot az úttörő elődök példájából merít. „Kulturkereszténynek” – ha nagyon muszáj ezt a címkét valahová felragasztani – az előbbi mondanám, és akkor progresszív kereszténynek hívhatnánk az utóbbiakat. Mindenesetre nem igazán érzékelem, hogy ezzel a felosztással bármiben is segítettünk volna magunknak.

2.

Amit azonban izgalmasnak tartok, az az, amire korábban már utaltam: hogyan is viszonyul egymáshoz hit és cselekvés, hit és forma, hit és vallás? És mit jelent az a fontos feladat, amelyre a ferences generális utalt, amikor arra hívta fel a figyelmet, hogy a vallási spiritualitás helyett a hívő spiritualitást, a hit spiritualitását kellene elsajátítanunk?

Hans Urs von Balthasar egyik írásában választ találhatunk kérdéseinkre (vö. Vannak laikusok az egyházban?). Balthasar felidézi a mennyek országát meghirdető Jézus szavait: az Emberfiának nincs hová lehajtania fejét. Jézus igehirdetésének a szó eredeti és legmélyebb értelmében vett utópikus, „hely nélküli” jellegére utal ez. Nincs olyan forma – sem szakrális, sem profán –, amely teljes mértékben képes lenne befogadni és kifejezni a Jézus által hirdett valóságot. Az Isten országának ez a jellemzője Jézus halála és feltámadása után is megmarad – mondja Balthasar, majd hozzát teszi: van igazsága Loisy kijelentésének, amely szerint Jézus az Országot hirdette, de az egyház jött el – még ha más értelemben is, mint ahogyan a francia teológus értette. Az eszménynek – mondja – „bele kell halnia valamilyen formába vagy különféle formákba, amelyek révén aztán törekedni lehet az elérésére”.

A magunk kérdésére mintha úgy fordíthatnánk le Balthasar gondolatait, hogy keresztény kultúra nélkül, keresztény vallás nélkül nincs keresztény hit: nem élhető meg, nem fejezhető ki, nem adható át. Ugyanakkor a hit soha nem fejeződik ki teljes mértékben a létrejövő formákban. Ezekbe belehal – ahogy Balthasar mondja –, de ezáltal valamiképpen át is járja őket: a hit mint a formáknak értelmet adó belső tartalom elérhető és megélhető bennük. A „halál nem lesz úrrá rajta”, hanem feltámad belőlük. Ráadásul úgy támad fel a formákból, hogy nem hagyja őket hátra; nem marad testetlen, hanem valamiképpen feltámasztja, megdicsőíti ezeket a formákat is.

A hívő spiritualitás, a hit spiritualitása ennek megfelelően talán azt jelenti, hogy érzékeljük ezt a helyzetet; érzékeljük hit és vallás, hit és tettek, hit és formák eme sajátos viszonyát, és megéljük a kettő feszültségét. Veszélyes vállalkozás ez. Nem véletlenül, nem pusztán esztétikai érzéktől vezérelve használja Balthasar a halál képét. A hit megélése, formákba élése meghalást jelent. De nagypénteki halált, vagyis Jézussal együtt meghalást, azért, hogy vele együtt fel is támadjunk – testestül, az átalakult formákkal együtt.

Vegyük észre, hogy ennek a halálos veszélynek a vállalása magában foglalja a kritikát, a változtatást is. Hiszen a belehalás indítékát nem a belenyugvás, nem a beletörődés adja, hanem a radikális átalakítás hite. A hit kifejezése a belehalás. Annak a hitnek a kifejezése, hogy a halált jelentő formát képes átalakítani. Innen, a keresztény hitnek ebből a

jellemzőjéből adódik a kereszténység sajátosan radikális valláskritikája, amely azonban soha nem vezetett vallástalansághoz. Ha valamihez, akkor sokkal közelebb van egyfajta rezignáltsághoz, de érdekes módon mégsem tud igent mondani a relativista „anything goes”, „bármí megteszi” hozzáállásra sem. Annál ugyanis jobban tiszteli a történelmileg kialakult és ennyiben esetleges formákat, és alighanem azért, mert nagyon mély viszonyra lépett, megharcolt velük – éppen azért, hogy az átalakítás hitétől vezetve beléjük halt. Valamiképpen belülről ismeri őket, és ezért szabad is e formáktól, és ezért szabad arra is, hogy újabb és újabb formákban öltözzön testet, új kultúrákban inkarnálódjék.

3.

A vallási spiritualitásnak másmilyen a viszonya a formákhoz. Talán éppen ez az előbb említett, a hit spiritualitására jellemző kritikai mozzanat hiányzik belőle, és ezért képes beléjük ragadni. Ez is egyfajta halál, de ebből nincs feltámadás. Itt ugyanis a tartalmat, az értelmet nem a hit adja meg, hanem egyfajta biztonságkeresés – akár Istennel szemben is –, és az ebből adódó törekvés hatalmi pozíciók elfoglalására. A hatalomhoz, az erőhöz való viszony – vagy pontosabban: az, hogy miként él valaki a hatalommal, az erővel – általában elég jó mutatónak bizonyul annak a kérdésnek az eldöntéséhez, hogy vallási vagy hívő spiritualitással van-e dolgunk.

Ezért helyénvaló Wildmann János aggodalma, amikor arról beszél, hogy a magyarországi keresztény egyházak beleragadhatnak bizonyos szemléleti és működési formákba. Bíráló szavaiból egyértelmű az a prófétai szándéka, hogy kizökkentsen a keresztény kulturális közegbe történő problémátlán belesimulásból, és a hívek gyülekezetén belül hangot adjon a hit spiritualitása fontosságának.

Abban nem vagyok teljesen biztos, hogy a püspökök napi politikai kérdéseket is érintő nyilatkozatai olyan egyértelműen egyfajta avított látásmódnak lennének a kifejeződései, mint ahogyan azt Wildmann János sejteti. Számomra tökéletesen értelmezhetők annak a merész vállalkozásnak a kísérleteiként is, amelyben a hit keresi a maga kifejeződését.

Wildmann Jánossal abban értek tökéletesen egyet, hogy egyrészt szóvá kell tenni az ilyesféle vállalkozások életveszélyes voltát is, másrészt nem szabad, hogy a „belső ellenzék” ne kaphasson hangot az egyházi közösségben. Szükség van prófétákra; szükség van azokra, akik újra meg újra szembesítenek a formák elégtelenségével.

III.

Zárásul mindenesetre hadd javasoljak a kultúrkeresztény és a bibliai alapokon identitást kereső keresztény helyett egy másféle megkülönböztetést. A gondolatot Rowan Williamstől, a hamarosan leköszönő canterburyi érsektől veszem ('What Difference Does it Make?' - The Gospel in Contemporary Culture).

Az érsek megkülönbözteti a terrible religion-t, a borzalmas vallást az olyan vallástól, amely a hitre vezet (religion leading to faith). „A borzalmas vallás akkor történik, amikor vallási nyelvünket, vallási történeteinket úgy használjuk, hogy elhitetjük magunkkal, végső soron mi irányítunk, mi vagyunk a dolgok középpontjában, és a korlátaink legyőzhetők. Hozzáférünk az abszolút és tévedhetetlen igazsághoz, mindent kiegyensúlyozott és megfelelő összefüggésbe tudunk helyezni, pontosan tudjuk, milyen a világ, és nem kell semmi többet sem tanulnunk. Ez borzalmas vallás, és borzalmas formája ez a humanizmusnak is [...]” Ezzel szemben a hit olyasvalami, ami megakadályozza, hogy bármit is figyelmen kívül hagyjunk. „A hit akkor leginkább önmaga, és akkor leginkább életadó, amikor megakadályozza, hogy valamiről ne vegyünk tudomást; amikor megnyitja a szemünket, és egy olyan világot tár fel előttünk, amely nagyobb, mint gondoltuk – és amely persze egy kis-é riasztóbb is, mint ahogy valaha is gondoltuk.”

Azt hiszem, ez az a hit és ez az a hívő spiritualitás, amelyre érdemes törekednünk. Azáltal is, hogy a hit megélésének veszélyes, halálos veszedelmet jelentő, bátor vállalkozásába fogunk – hozzászólva akár napi politikai eseményekhez is. És úgy is, hogy újra meg újra bátor szeretettel figyelmeztetjük egymást a borzalmas vallás veszélyére; arra a valós veszélyre, amely a hit megélése és kifejezése során mindnyájunkat fenyeget.

(Forrás: Urbán József blogja)

*****

Egy nagy bölcstől megkérdezték egyszer, hol tett szert ennyi tudásra. így válaszolt:

– Sokat tanultam a tanítóimtól, még többet a barátaimtól, de legtöbbit a tanítványaimtól.